

БАБАЯН Ю. А., ТИМЧЕНКО Н. А.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ САМООЦЕНКИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

В статье осуществляется теоретический анализ проблемы особенностей формирования самооценки младших школьников. Представлены результаты изучения самооценки детей младшего школьного возраста. Определены рекомендации родителям и учителям с целью формирования адекватной самооценки у детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: самооценка, самоконтроль, оценочные суждения, оценочная деятельность, младший школьный возраст.

BAVAYAN J. A., TIMCHENKO N. A.

FORMING SELF-APPRAISAL OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS

The article deals with the theoretical analyses of the peculiar problems of forming self-appraisal of the primary school pupils. The article has the results of studying self-appraisal of the primary school pupils. The recommendations are given to parents and teachers to form the appropriate self-appraisal of the primary school pupils.

Keywords: self-appraisal, self-control, estimation judgement, estimation activity, primary school pupils.

Стаття надійшла до редколегії 07.02.2014 року.

УДК 316.35

БАЦИЛЄВА О. В.

Донецький національний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті аналізуються основні напрямки забезпечення психологічними знаннями майбутніх фахівців з соціальної роботи. Показана необхідність засвоєння певного блоку дисциплін із загальної та соціальної психології, а також необхідність систематизації та вивчення основних психологічних особливостей соціальної роботи з різними категоріями населення та різними соціальними проблемами, що є невід'ємною складовою частиною підготовки майбутніх соціальних працівників. Розглядається проблема професійної відповідності соціального працівника та необхідності дотримання етичних норм у соціальній роботі.

Ключові слова: соціальна робота, підготовка соціального працівника, психологічні знання, психологічна допомога, категорії населення, що потребують соціальної допомоги.

Зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві, призводять до виникнення нових потреб у багатьох галузях життя, що ставить цілу низку завдань, які доводиться вирішувати на новому рівні. Зокрема це стосується й організації професійної соціальної роботи як цілісної системи, яка б забезпечувала економічну, соціальну і психологічну безпеку суспільства та тих його членів, які найбільше її потребують.

Незважаючи на те, що у багатьох країнах соціальна робота вже досить давно стала окремим типом професійної діяльності, дотепер не існує згоди щодо теоретичних підходів та критеріїв оцінки соціальної роботи, системи відбору студентів та методологічних принципів підготовки майбутніх фахівців у цій галузі. Тому у літературі часто по-різному тлумачиться сутність соціальної роботи, проте більшість дослідників підкреслює, що соціальна робота, як й інші гуманітарні професії, повинна орієнтуватися на загальнолюдські цінності та виконувати посередниць-

кі функції між державою та громадянами, індивідуалізуючи при цьому соціальну політику та узгоджуючи її з економічною [4;5; 8].

Ознайомлення з досвідом соціальної роботи та підготовки фахівців для цієї галузі у навчальних закладах України та інших країн показало, що освіта майбутніх соціальних працівників передбачає поглиблене вивчення соціального права, теорій, методів та технологій соціальної роботи в установах та закладах соціального захисту, соціально-психологічних характеристик основних груп, які є клієнтами соціальних служб, та особливостей спілкування з визначеними категоріями клієнтів, основ соціальної педагогіки, валеології, медичних знань тощо [2, 6, 7]. При цьому звертають на себе увагу більш персоніфікований підхід до роботи з клієнтами, який є притаманним для закордонних соціальних працівників, на відміну від вітчизняних. Тому природним стає висновок про необхідність розширення кола предметів, за допомогою яких студент-

нти вчатьс'я осмислено підходити до вирішення проблеми «людина-середовище», до розуміння взаємозв'язків біологічних, соціальних, психологічних, культурних систем суспільства, їхнього впливу на поведінку людини і навпаки – поведінки людини на них.

Метою цієї статті є аналіз основних напрямків забезпечення психологічними знаннями майбутніх фахівців з соціальної роботи, доведення необхідності засвоєння ними певного блоку дисциплін, а також необхідності подальшого систематизування й більш докладного урахування у практичній діяльності основних психологічних особливостей соціальної роботи з різними категоріями населення та різними соціальними проблемами, що є невід'ємною складовою частиною підготовки майбутніх соціальних працівників.

У сучасній науці склалося розуміння соціальної роботи як професійної діяльності, де невід'ємною частиною загальної професійної компетентності є психологічна відповідність соціального працівника, що визначається прагненням допомогти людині чи групі людей, забезпечити їх існування та соціальну взаємодію, підтримати почуття власної гідності людини, розвивати її особистісну та соціальну відповідальність. Психологічна компетентність, у свою чергу, припускає можливості розуміти та брати до уваги у повсякденній практичній діяльності психічні та особистісні особливості людини, умови її життєдіяльності й спілкування, а також можливості використання відповідних знань та вмій для діагностики, психологічної корекції та всебічної допомоги різним категоріям населення, що потребують цієї допомоги. Психологічна компетентність соціального працівника є неможливою за відсутності сформованої рефлексивної позиції щодо особистісних можливостей, яка дозволяє визначити межі своїх знань та вмій у конкретних ситуаціях, тому органічною та обов'язковою складовою психологічної компетенції соціального працівника є адекватна самодіагностика – усвідомлення себе як особистості, своїх можливостей, засобів взаємодії та допомоги у різних ситуаціях, що виникають у соціальній роботі.

Відтак, зрозумілою є необхідність великої кількості суто психологічних дисциплін у структурі підготовки фахівця з соціальної роботи. Їх вивчення, з одного боку, допомагає майбутнім соціальним працівникам засвоювати систему фундаментальних понять психологічної науки, важливих для становлення їх професійної діяль-

ності, знайомитися з методами психодіагностики особистості, розширюючи можливості самопізнання, з іншого, – є базою для вивчення дисциплін, пов'язаних із засвоєнням теорії та технології соціальної роботи.

Спираючись на досвід вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців у цій галузі, слід зазначити, що забезпечення психологічними знаннями майбутнього соціального працівника складається з двох напрямків або двох етапів. По-перше, це комплекс дисциплін з основ загальної та соціальної психології, спрямований на засвоєння студентами нових знань та вмій і формування необхідних навичок. По-друге, сукупність різноманітних дисциплін, що озброюють психологічними знаннями майбутнього соціального працівника та забезпечують засвоєння психологічних основ соціальної роботи, вивчення котрих, у свою чергу, дає змогу студентам познайомитися з тим, яким чином здобуті ними на першому етапі знання можуть бути використані на практиці для адекватного розуміння тих суб'єктів професійної взаємодії, які найчастіше стають клієнтами соціального працівника. Так, вивчення у межах цього напрямку психологічних особливостей різних вікових періодів розвитку та їх урахування у соціальній роботі з відповідними віковими групами дозволяє привнести знання, здобуті у руслі вікової психології, у професійну свідомість майбутнього фахівця, завжди пам'ятати і брати до уваги той факт, що людина протягом усього життя змінює не тільки біологічну форму, а й внутрішній зміст, тому кожному віку притаманні свої цілі та завдання, свої основні суперечності, своя провідна діяльність, засоби спілкування та самопізнання, які призводять до розвитку психіки через відповідні новоутворення. При цьому особливу увагу необхідно приділяти знанням студентів про типи психічного дезонтогенезу та методи соціальної роботи з цією категорією клієнтів.

Вивчення психологічних особливостей соціальної роботи з різними категоріями населення зумовлене необхідністю знайомства майбутнього соціального працівника з психологічними характеристиками різних груп населення, які потребують надання їм соціальної допомоги, та особливостями методів цієї допомоги. До таких груп відносяться насамперед хронічні хворі, інваліди та їх сім'ї, літні та самотні громадяни, жертви жорстокості та насильства, безробітні, учасники та жертви військових конфліктів, постраждалі від техногенних катастроф, особи, що перебувають у посттравматичних стресових станах тощо. Окре-

мо розглядаються психологічні особливості проблемних сімей, категорій населення, що відносяться до «груп ризику» (особи з адиктивно-залежною та девіантною поведінкою, особи, що повернулися з місць позбавлення волі тощо), та специфіка соціальної роботи з ними. Крім того, необхідним є сформулювати уявлення про основи етнопсихології, психологічні особливості соціальної роботи з різними етнічними групами та попередження етнопсихологічних конфліктів.

Відомо, що однією з найбільш чисельних категорій населення, яка потребує особливої соціальної допомоги, є хронічно хворі, інваліди та члени їх сімей. У рамках вивчення соціально-психологічних проблем роботи з цією соціальною групою обов'язковим є розуміння змісту поняття «інвалід», основних психологічних особливостей клієнтів з обмеженими можливостями залежно від віку, якісних характеристик та ступеня вад. Важливим є знання принципів створення психологічних умов для індивідуального розвитку дітей-інвалідів, реалізації їх творчих, інтелектуальних та виробничих можливостей з урахуванням труднощів сімей, які мають на своєму піклуванні інвалідів, та надання соціально-психологічної допомоги таким сім'ям. При цьому слід брати до уваги, що саме особливості психологічних змін при різних хронічних захворюваннях (порушення в емоційно-вольовій сфері, зміни самооцінки, ставлення до себе та й узагалі поведінки), роль психологічного фактору у виникненні та перебігу хвороби та особливості характеру внутрішньо-сімейних стосунків та «сімейних правил» у ставленні до хворого є підставою для формування адекватної системи медико-соціальної та психосоціальної допомоги.

Проблема збереження психічного та соматичного здоров'я у самотніх людей похилого віку стає все більш актуальною у сучасному суспільстві, тому що актуальною є тенденція до збільшення тривалості життя та загальної кількості людей цієї вікової категорії. У зв'язку з цим проведення ефективної психокорекційної та консультативної роботи у цій групі можливе тільки з використанням знань з психофізіології старіння, ролі та значення соматичних захворювань, порушення життєвих стереотипів та зміни ієрархії мотивів і цінностей, особливостей внутрішньо-сімейних проблем та міжособистісного спілкування у цьому віці, що потребує консолідації зусиль фахівців багатьох галузей.

Іншою демографічною особливістю сучасного суспільства є велика кількість функціонально-неспроможних сімей з одним чи кількома факто-

рами ризику (соціально-демографічними, медико-соціальними, соціально-психологічними, психолого-педагогічними), які з різних причин не мають змоги адекватно виховувати дітей [1]. Психологічні чинники ранніх шлюбів, соціально-економічні проблеми юного материнства та можливі шляхи їх вирішення, підготовка молоді до сімейного життя, причини та профілактика внутрішньо-сімейних конфліктів, порушення подружніх та дитячо-батьківських стосунків, прояви жорстокості та насильства у сім'ї, соціально-психологічна підтримка дітей та подружжя, що розлучаються, виховання дітей у повторних шлюбах – ось далеко не повний перелік соціальних проблем, які повинні постійно знаходитися у полі зору соціального працівника. Наведені ситуації вимагають дбайливої і тривалої психосоціальної підтримки та корекційної роботи, проведення якої є неможливим за відсутності відповідних знань.

Ще однією характерною ознакою сьогодення, на жаль, є достатньо велика кількість дітей-сиріт, дітей, що залишилися без піклування батьків, та жертв так званого соціального сирітства [1]. Зараз великий обсяг соціальної роботи зосереджений саме на цій категорії, тому необхідною частиною професійної підготовки майбутнього соціального працівника, безперечно, є знайомство з характеристикою відповідної мережі державних установ: дитячих будинків, шкіл-інтернатів, соціальних притулків, а також знання психологічних особливостей дітей, що в них виховуються, проблем запобігання девіації психічного розвитку дітей-сиріт, шляхів їх психологічної реабілітації, соціальної адаптації, соціально-психологічної та психолого-педагогічної підтримки. Слід зазначити, що окрему проблему становлять психологічні умови добору осіб для усиновлення та опікунства, психокорекційна та реабілітаційна робота у створених сім'ях.

Психосоціальна робота з приводу профілактики та корекції девіантної поведінки у неповнолітніх безперечно повинна базуватися на глибокому знанні особливостей підліткової дезадаптації, психологічних особливостей особистості підлітків з труднощами виховання, системного аналізу генези девіантної поведінки як підстави для застосування адекватних психолого-медико-педагогічних, соціальних профілактичних та корекційних заходів, а також вибору шляхів взаємодії педагогів, психологів, соціальних працівників з метою надання профілактичної допомоги дітям та сім'ям «групи ризику» [6; 8]. Особливою проблемою є формування нової аде-

кватної соціальної інфраструктури, яка б виконувала профілактичні та реабілітаційно-корекційні функції (соціальні притулки, реабілітаційні центри, психолого-медико-педагогічні консультації тощо), педагогічне забезпечення їх діяльності та перехід від каральної до охоронно-захисної превенції девіантної поведінки неповнолітніх.

Життя сучасної людини постійно постійно супроводжується різними стресогенними ситуаціями, більшість з яких, на щастя, людина може долати більш-менш ефективно сама. Проте існує ціла низка стресових ситуацій (фізичне, сексуальне, психологічне насильство, техногенні та екологічні катастрофи, участь у військових конфліктах, втрата близьких, внутрішньо-сімейні та шкільні стреси тощо), які призводять до посттравматичних стресових станів та реакцій різної генези, негайних та віддалених наслідків, з якими за наявності певних особистісних властивостей людина не може впоратися самостійно. Тому дуже актуальним та важливим є розробка, створення та впровадження у практичну діяльність соціального працівника на підставі відповідних знань про психофізіологію стресу, його причин та наслідків, індивідуальних та групових методів реабілітації, самостійної допомоги, корекції посттравматичних стресових розладів у сім'ї, принципів особливостей спілкування з дітьми у цьому стані та консультування їх батьків. Не менш важливим є надання профілактичної допомоги у «групах ризику» при виникненні посттравматичних стресових станів різного генезу.

Безперечним є той факт, що етнічна належність – це невід'ємна ознака кожної людини; етнічна ідентифікація та етнічна самосвідомість великою мірою впливають на особистісну ідентифікацію та самосвідомість, тому ефективна соціальна робота з різними етнічними групами населення стає неможливою без загальних знань про стадії формування етнічної самоідентифікації та етноцентризм як властивість етнічної самосвідомості, а також урахування цілої низки психологічних особливостей різних етнічних груп, насамперед психологічних аспектів статевої диференціації у різних етнічних культурах, сегрегації хлопчиків та дівчаток у різних соціальних ролях; особливостей батьківства як соціокультурного феномену та сімейного виховання у різних етнокультурах. Бурхливий розвиток зв'язків у сучасному світі, великі темпи міграції, змішування етносів роблять дуже актуальним, навіть життєво необхідним для будь-якої людини, а для соціального працівника особливо,

знання психологічних властивостей, пов'язаних з етнічною належністю учасників комунікації, а саме етикету та мовних норм, специфіки невербальних комунікацій, існування етнічних стереотипів соціальної перцепції тощо. Урахування всіх цих аспектів сприяє ефективній міжетнічній взаємодії, боротьбі з етнічними стереотипами та забобонами, запобіганню міжетнічних конфліктів та формуванню міжетнічної толерантності.

Ще однією категорією осіб та груп населення, що виступають клієнтами соціальної роботи, є біженці та переселенці, тому знання стану та причин вимушеної міграції, соціально-психологічних особливостей цих груп населення, психологічних чинників та труднощів їх пристосовування до нових умов життя, дозволяють створювати та впроваджувати ефективні системи соціально-психологічної допомоги та підтримки з метою їх всебічної подальшої адаптації. Особливою проблемою, яка визначає ще одну категорію населення, як потенційних клієнтів соціальних працівників, є бездомні. Бродяжництво як проблема, як спосіб життя, соціально-психологічний портрет цього феномену (сімейний стан, освіта, спеціальність, шлях та причини, що призвели до бродяжництва, рівень соціальних потреб) – урахування всіх цих обставин є необхідним для розробки та втілення у практику соціальної роботи спільно з державою принципів соціально-психологічної реабілітації цієї категорії населення. Особливою проблемою стає поширення цього явища серед дітей та підлітків. Вивчення причин, мотивів та особливостей дитячого бродяжництва є підставою для надання соціально-педагогічної та психолого-педагогічної допомоги цій категорії дітей у межах спеціалізованих закладів.

Досліджуючи процеси формування особистості соціального працівника, більшість зарубіжних і вітчизняних учених вважають, що, незалежно від того, де та у якому напрямку буде проводитися соціальна робота, соціальний працівник повинен уміти чітко визначати сутність соціально-психологічних проблем клієнтів, опрацьовувати відповідний план дій, забезпечувати практичну реалізацію плану та давати правильну оцінку результатам виконаної роботи. Тобто неабиякого значення при підготовці соціальних працівників, як представників професії групи «людина-людина», набуває формування практичної складової їх професійної компетентності.

Дійсно, специфіка підготовки фахівців з соціальної роботи вимагає формування ґрунтовних практичних навичок та розуміння студентами

того факту, що діяльність соціального працівника полягає не у роботі з документацією, нормативними інструкціям та положеннями, а в орієнтації цієї професії на роботу з людьми. Тому в основі професійної підготовки спеціаліста з соціальної роботи лежить не тільки виконавча та інструментальна підготовка, що містить формування знань, умінь та навичок в освітніх закладах, а й психологічна готовність – засвоєння майбутньої ролі соціального працівника у системі трудової діяльності. При цьому не викликає сумнівів, що саме психолого-адаптивна підготовка є найбільш складною, оскільки вона відповідає за формування цілісної системи соціально-психологічних здібностей (когнітивних, перцептивних, мотиваційних тощо), соціально-психологічних властивостей (соціальна активність, відповідальність тощо) та навичок (комунікативних, інтерактивних тощо). Одним з найбільш гострих питань підготовки соціальних працівників є проблема добору кадрів та оцінювання рівня професіоналізму фахівців. На шляху вирішення цього питання обов'язковим є урахування особистісних властивостей майбутнього соціального працівника, а також дотримання низки етичних норм, які є необхідними у наданні професійної допомоги у кожній конкретній ситуації.

Оскільки сьогодні необхідною передумовою практичної діяльності соціального працівника для вирішення проблем клієнтів є засвоєння різноманітних знань та вмінь, процес підготовки соціальних працівників слід організовувати так, щоб дати майбутнім фахівцям загальні знання та вміння на рівні вищої школи, які потім могли б удосконалюватися у процесі безперервної освіти та практичної діяльності. Соціальний працівник у своїй професійній діяльності може виконувати різні соціальні ролі: захисника інтересів клієнтів, педагога, посередника, організатора, медичного працівника, консультанта-адміністратора, експерта з питань економіки, соціальної політики та захисту тощо.

Консультування посідає важливе місце у соціальній роботі, тому дуже актуальним та одним з найбільш гострих питань є проблема оцінювання рівня професіоналізму фахівців цієї галузі. На шляху вирішення цієї проблеми необхідним є дотримання етичних правил діяльності соціального працівника та побудова навчання майбутніх фахівців відповідно до цих норм з метою їх засвоєння та обов'язкового використання у професійній діяльності. Не менш важливим стає й визначення особистісних якостей, що повинні бути притаманні соціальному працівникові для

ефективної консультативної та реабілітаційної роботи, а також використання цих знань у проф-орієнтаційній роботі та з метою виховання цих властивостей у студентів як майбутніх соціальних працівників.

Усе більше фахівців, що займаються теорією та практикою консультаційної і корекційної роботи, приходять до висновку, що якість міжособистісних стосунків між клієнтом та соціальним чинником є більш важливим фактором, ніж те, якої саме філософії, яких методів чи технік дотримується останній. Тому безперечним та зрозумілим стає той факт, що для ефективної роботи соціальний працівник повинен не тільки володіти певною сукупністю знань та вмінь, а й бути носієм відповідних властивостей для цієї роботи [3; 7]. Він повинен дотримуватися низки етичних норм та правил, що ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та індивідуальному професійному досвіді і сприяють нормальному функціонуванню індивідів груп, які потребують соціальної допомоги, а також забезпечують та захист обох сторін. Дотримання етичних норм є індивідуальною відповідальністю кожного, починаючи з моменту свідомого вибору майбутньої професії.

У зв'язку з вищевикладеним висновуємо, що проблема оптимізації підготовки фахівців у сфері соціальної роботи з метою підвищення ефективності та результативності є дуже актуальним, складним та багатоплановим завданням, що потребує інтегрованого підходу з залученням фахівців багатьох галузей науки та освіти, оскільки у процесі своєї щоденної практичної роботи соціальний працівник зустрічається з різними категоріями населення, тобто до сфери його діяльності потрапляють складні та різноманітні соціальні проблеми, розв'язання яких потребує досить глибоких знань у відповідних напрямках, які є підґрунтям адекватної соціальної роботи з різними категоріями населення.

Список використаних джерел

1. Астахов В. М. Девиантне материнство / В. М. Астахов, О. В. Бацькева, И. В. Пузь. — Донецьк: ООО «Східний видавничий дім», 2013. — 260 с.
2. Беличева С. А. Проблемы подготовки специалистов по социальной работе / С. А. Беличева, Н. А. Рыбакова // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. — 2002. — №2. — С. 3—29.
3. Коваль С. А. Формирование профессионально-ценностных ориентаций будущего специалиста социальной работы в процессе его профессиональной подготовки / С. А. Коваль // Отечественный журнал социальной работы. — 2008. — №3. — С. 75—84.
4. Мельник С. Перспективы подготовки фахівців для соціальної сфери / С. Мельник // Соціальний захист. — 2002. — №8. — С. 22—25.

5. Невлева И. М. Теория социальной работы: Учебное пособие / И. М. Невлева, Л. В. Соловьева. — Белгород: Кооперативное образование, 2005. — 431 с.
6. Павленок П. Д. Теория, история и методика социальной работы: Учеб. Пособие / П. Д. Павленок — Изд. 6-е, доп. — М.: Дашков и К°, 2007. — 474 с.
7. Психология социальной работы / Александрова О. Н., Боголюбова О. Н., Васильева Н. Л. и др.; Под ред. М. А. Гулиной. — СПб: Питер, 2002. — 352 с.
8. Технологии социальной работы: учебник / под ред. В. И. Жукова. — М.: Издательство РГСУ: Издательство «Омега-Л», 2011. — 388 с.

БАЦЫЛЕВА О. В.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

В статье анализируются основные направления обеспечения психологическими знаниями будущих специалистов социальной работы. Показана необходимость изучения основ общей и социальной психологии, а также необходимость систематизации и изучения основных психологических особенностей социальной работы с разными категориями населения и разными социальными проблемами, являющихся неотъемлемой составной частью подготовки будущих социальных работников. Рассматривается проблема профессионального ответственности социальных работников и необходимости соблюдения этических норм в социальной работе.

Ключевые слова: социальная работа, подготовка социального работника, психологические знания, психологическая помощь, категории населения, требующие социальной помощи.

BATSZYLYEVA O. V.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF EDUCATION OF THE SOCIAL WORKER

In this project the main directions of providing the future social workers by psychological knowledge are analyzed. The necessity of learning the basics of general and social psychology, as well as the importance of systematization and learning the basic of psychological features of social work with different population groups and different social problems, which are an integral part of training future social workers, is shown. Problem of professional compliance of social workers and the need of compliance with ethical requirements in social work is considered.

Keywords: social work, education of social worker, psychological knowledge, psychological help, categories of people requiring social support.

Стаття надійшла до редколегії 11.02.2014 року.

УДК 159.91

БЕРЕЩУК О. М.

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (м. Київ)

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено методологічні засади психофізіологічних досліджень в Україні у другій половині XIX століття.

Ключові слова: психофізіологія, психологія, методологічні засади, експериментальна фізіологія, історія науки, психічні явища.

Висвітлювана тематика є невід'ємною частиною реконструкції загальної картини історії зародження та розвитку психофізіологічного знання в Україні, зокрема з'ясування соціальних та наукових передумов його становлення, що формувалися протягом другої половини XIX століття.

Створення методологічного фундаменту розвитку психофізіології в Україні у XIX ст. мало ряд цікавих особливостей, розкриття яких сприятиме формуванню повноцінного бачення загального процесу розвитку вітчизняної психофізіології.

Проблема реконструкції історії психофізіології в Україні є вкрай мало досліджуваною. Постановка самої проблеми, а також вивчення питань зародження психофізіологічного знання у вітчизняних університетах XIX ст. відображено в авторських публікаціях 2007–2013 років [1–4]. Аспект створення загальної картини формування методологічних засад психофізіологічного знання в Україні у XIX ст. не брався до уваги жодним з дослідників.

Світовий контекст розвитку психофізіологічної проблеми, яка знаходиться в основі окресленої у статті проблематики, вперше фундамен-